

Convorbiri**C**orespondență**P**ortrete

Amintiri despre Caragiale

Antologie și prefață de
ȘTEFAN CAZIMIR

Ediția a II-a,
revăzută și adăugită

Tabel cronologic de
ȘERBAN CIOCULESCU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Iuliana Glăvan
Documentare iconografică: Cătălin Cioabă
Coperta: Mihail Coșulețu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

© HUMANITAS, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Amintiri despre Caragiale / ed. și pref.: Ștefan Cazimir. –
București: Humanitas, 2013
ISBN 978-973-50-4166-3
I. Cazimir, Ștefan (ed.; pref.)
821.135.1.09 Caragiale, I.L.
929 Caragiale, I.L.

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Au fost făcute toate eforturile pentru a-i identifica și contacta pe toți deținătorii drepturilor de reproducere a textelor din această carte. Nu am reușit de fiecare dată, dar, dacă suntem contactați în acest sens, nu vom ezita să clarificăm orice inexactitate și să reparăm orice omisiune.

Prefață

Prin opera sa, Caragiale a făcut concurență stării civile. Prin existența sa, a făcut concurență operei. Literatura română nu cunoaște autor a cărui prezență fizică în mijlocul contemporanilor să fi fost pătrunsă mai viu de atmosfera creației sale, autor la care, între spațiul manifestării curente și acela al ficțiunii, să se arcuiască punți mai numeroase. „Caragiale la cafea – notează Ibrăileanu – era un om extrem de inteligent, un observator de o luciditate crudă, un infailibil «metteur en scène» când trebuia, și avea elocuția proprie ca și imitativă exactă, definitivă. De aceea nenea Iancu și I. L. Caragiale erau una și aceeași ființă.” Împrejurarea e menită să sporească interesul amintirilor păstrate despre el și să le confere timbrul de autenticitate refuzat atât de des unor scrieri similare. Încercarea de a reconstitui climatul inspirației eminesciene prin raportări de ordin biografic, invocând ploprii din strada Cometei sau sfaturile lui Maiorescu într-o ocazie anumită, conduce fără greș la rezultate penibile. Cu Caragiale lucrurile se petrec altminteri: urmărindu-l pe scriitor în existența cotidiană ne găsim mereu în anticamera operei.

Strângerea laolaltă a celor mai însemnate mărturii despre Caragiale așază într-o lumină puternică trăsătura lui suverană: înțelegerea vieții ca un spectacol perpetuu, conceput, regizat și jucat de el însuși. Ceea ce rețin cu precădere memorialiștii sunt fragmente ale acestei reprezentări. Ceea ce nu omite nici unul din portrete este imaginea omului-spectacol. Iată-l mai întâi,

spre a începe cu începutul, cercetând cu aviditate peisajul uman, materie indispensabilă cristalizărilor viitoare: „Una din marile lui slăbiciuni – își amintește Slavici – era să se uite la cei ce îi trec prin față ori stau în preajma vederii lui, să scruteze mutre, să prindă gesturi și atitudini. [...] Îmi dedia din când în când cu cotul, îmi trăgea cu ochiul, îmi șoptea: «Ai văzut?», și atâta era destul pentru ca să ne înțelegem. «Măi! mai zicea câteodată. Natura nu lucrează după tipare, ci-l toarnă pe fiecare după calapod deosebit. Unul e sucit într-un fel, altul într-alt fel, fiecare-n felul lui, încât nu te mai sature să-i vezi și să-ți faci haz de ei.»“

Curiozitatea observatorului este însă prea vie ca să nu-l smulgă contemplării detașate. Om de știință *sui generis*, Caragiale coboară în mijlocul fenomenelor, spre a le stimula desfășurarea prin procedee adecvate. Spectatorul neutru lasă locul regizorului, transformându-i pe ceilalți în actori fără voie. „Pentru o vorbă pe care s-o pună cândva în vreo schiță viitoare, Caragiale era capabil de munci herculeene. Astfel fusese el în stare să piardă o noapte întreagă chibițând la o partidă de table, fiindcă unul din jucători era un grec fudul și țăfnos, de la care Caragiale obținea o anumită frază, spusă cu arțag. Într-adevăr, din când în când, nenea Iancu intervenea în joc și-i explica grecului că jucase prost. Că trebuia să fugă, sau să bată, sau s-o joace pe dincolo. De fiecare dată i-o spunea cât mai ofensator cu putință. La care grecul răspundea, supărat și invariabil: *lasama domnu cu irunia!* Caragiale voia să-l facă să spună asta în zece feluri diferite. Și reușise. Dar îl costase o noapte albă.“ (D.I. Suchianu) Altădată, spre a pune la încercare orgoliul Frosei Sarandy și a studia reacția artistei, Caragiale înscenează o veritabilă farsă: „Taci și fă cum îți spun eu. O să se îndrăcească «țafa» și o să ne tragă o gură de Târgoviște cum nici la Mimi nu se aude, că e delicioasă când o apucă năbădăile.“ (Archibald) Nu altă origine au, în ultimă analiză, declarațiile de excesivă

prețuire adresate unor confrăți, printr-o formulă croită o dată pentru totdeauna: „Țara românească are doi scriitori mari – pe mine și pe tine“ (variantă: „Il n’y a que moi et toi, et surtout moi!“) (V. Eftimiu). Metoda de investigație nu e uneori scutită de cruzime. Lui Panait Cerna i se aduc mari elogii și complimente, pentru ca – după plecarea poetului copleșit de recunoștință – Caragiale să se destăinuie unui martor al scenei: „Ai văzut, doctore, pe acest poetastru, cât este de închipuit? El a crezut, sărmanul, că tot ce-i spun i se potrivește!“ (D. Gusti)

Un pas mai departe, experimentatorul își modifică propria identitate spre a o pătrunde mai lesne pe a altora. Culege impresii de la periferia orașului, „unde discută cu precupeții, cu băcanii, dându-se drept un cârnățar, alteori spunând că e un negustor de vite. [...] Brașovul era un loc de predilecție pentru el. Se ducea în piață să se certe cu unguroaicele, prefăcându-se că e un om prost și cicălit, și nu se lăsa până nu ajungea gâlceava la culme“ (Cella Delavrancea). Regizorul și actorul s-au unit într-o singură ființă, cel de-al doilea verificându-și totodată gradul de stăpânire a rolului, în fața unor spectatori total obiectivi; o notă falsă ar fi fatală, compromițând întreaga experiență. Plăcerea de a încerca roluri diverse e de altfel vizibilă în permanență și se manifestă la toate nivelurile. Surprins de un prieten în plină elaborare a unui proiect arhitectonic, Caragiale îl lămurește: „Tu crezi că pentru a face un plan de casă trebuie neapărat să știi geometria descriptivă? Să fii om deștept și să ai și oarecare cultură generală, căci pe un om cu așa titluri poți să-l pui oriunde și în scurtă vreme *e de acolo*; pe când omul prost e prost în toate, dar mai ales în specialitatea lui.“ (I. Suchianu) Din convingerea astfel formulată decurge tentația de a dezbate cu diverși specialiști probleme ale domeniului lor (filozofie, drept, economie, sociologie), într-un mod care amestecă în proporții indiscernabile dorința de informare și jocul pur al inteligenței. Discuția e de fapt un spectacol, iar

atitudinea polemică obligatorie, chiar cu sacrificiul propriei consecvențe. „Bine, omule, îi zicea câteodată Eminescu, dar deunăzi erai de altă părere. — Știi că ai haz!? îi răspundea Caragiale. Cum am mai putea să discutăm dacă am fi amândoi de aceeași părere?” (I. Slavici) „— Dar parcă acum vreo lună ziceai tocmai pe dos, că etc., l-a întrerupt odată Gherea. — Las' că nu-i nimic, a răspuns Caragiale, nu-i frumos să te încăpățânezi și s-o ții una. Ca să capeți experiență e bine să practici opinii opuse.” (I.D. Gherea) Aceeași sete de „experiență”, și nu un simplu bovarism, l-a făcut pe Caragiale, spre sfârșitul vieții, să-și dorească ocuparea unui loc în parlament: „să mă numesc și eu «alesul națiunii»... să jur pe «constituțiune»... să apăr «sfânta constituțiune».” (M. Sevastos) Perfecta adaptabilitate i-ar fi permis desigur să se descurce și într-o astfel de ipostază, așa cum îi îngăduise altă dată, cu prilejul vizitării unei bătrâne rude aristocrate, să simuleze succesiv – în vederea unui contrast uluitor – spiritul *roturier* și manierele nobiliare: „Când s-a prezentat în salon Caragiale și i-a dat brațul bătrânei castelane, ceremonios ca un lord, ca s-o conducă în sufragerie, și când i-a făcut o reverență ca la curtea domnească, biata Bucșanca s-a intimidat și se întreba, auzindu-l vorbind cu atâta grație, siguranță, spirit și imensă cultură de autorii ei favoriți – Voltaire, La Fontaine, Voiture, Saint-Simon și Racine –, dacă acesta, care strălucește ca un senior de la curtea lui Ludovic al XIV-lea, e tot omul care cerea dimineața pe gura podului clondirul cu vin, ceapa și mămliga.” (Cincinat Pavelescu)

„*Îl prinde sau nu-l prinde* – iată două expresiuni populare românești foarte ciudate, în cari încap tot înțelesul frumosului: în ele se cuprinde tot ce poate cineva spune asupra artei, asupra talentului și stilului.” (*Câteva păreri*) Aplicată lui Caragiale în exercițiul curent al vieții, această unitate de măsură duce la concluzia că-l „prindeau” toate rolurile, și poate încă vreunul pe deasupra. Amintirile despre dramaturg sunt pline de referințe

căroră cititorii slabi de înger s-au grăbit să le acorde credit, dar în care o privire lucidă descoperă noi crâmpie de spectacol. Amatorii de „adâncime“, de fapt prizonierii unui contrast elementar, vorbesc cu stăruință despre tristețea autorului comic. Cine sunt aceștia? Delavrancea, Vlahuță, Paul Bujor – adică niște sentimentali ei înșiși, căroră Caragiale le-a făcut hatârul de a li se prezenta în lumina agreată. Pe temelii similare se ridică și legenda unui Caragiale superstițios. Întâmplarea cu negustorul de portocale a cărei marfă se usucă la atingerea cumpărătorului ghinionist („Vedeți?! N-am noroc nici la o portocală!“) e desigur savuroasă, ca pură scenă de comedie; a o lua în serios înseamnă a-i strica tot hazul. O altă temă a mistificării este frica de incendiu, afișată frecvent și în chip cam suspect (adevărații fricoși sunt, de regulă, mai discreți): „Odată aveam ceva de vorbit cu Aristița Romanescu și i-am dat întâlnire la teatru, dar nu seara, la reprezentație, ci ziua. Stăteam cu ea de vorbă în culise, printre fel de fel de recuzite, și a început să rădă de frica mea de foc în teatru. Îmi zice: «Bine, mă, prostule, de ce ți-e frică numai când e spectacol și când e lume? Ce, acum când stăm de vorbă n-ar putea să izbucnească un foc?» Zic: «Ai dreptate, Aristițo! Mulțumesc! Să trăiești, la revedere!» Și am șters-o cât am putut mai repede.“ (I. D. Gherea) Câtă frică și câtă superstiție au existat realmente în Caragiale, iată o întrebare insolubilă. Mai presus de îndoială rămâne pofta nestinsă a jocului, plăcerea arborării unor măști cât mai variate.

HRănit prin observații asidue și ingenioase experimente, spiritul caragialesc atinge treapta sintezei expresive mai întâi sub forma improvizățiilor orale. Relatările contemporanilor abundă în mărturii admirative față de marele dar actoricesc cu care era dotat scriitorul. „L-am văzut acum doi ani – scria Ibrăileanu în 1912. Era strălucitor de vervă, și mai tânăr decât oricând. A vorbit șase ceasuri în șir, în picioare și jucând scenele pe care le istorisea. Atunci am auzit, din gura lui, cele mai

splendide «pagini» de critică literară din câte cunosc. Și tot atunci a povestit câteva scene și a redat câteva tipuri caracteristice care ar face, singure, gloria unui scriitor. Omul acesta crea viață jucându-se.“ Cu asemenea înzestrări, captarea integrală a atenției, fascinarea cercului de ascultători intrau în ordinea normală a lucrurilor. „Unde se afla Caragiale, nu mai deschidea gura nimeni.“ (V. Eftimiu) Ivirea scriitorului în mijlocul obișnuințelor săi e semnalul declanșării unui spectacol: „Uneori apărea pe neașteptate la noi acasă. Din ușă ne oprea cu un gest brusc, întinzând mâna subțire cu țigareta strânsă între degete; juca un personaj imaginar. Grai, gest, expresie, totul era schimbat în el. [...] Monologul scânteietor desfășura în fața noastră o scenă de comedie *ad hoc*...“ (Cella Delavrancea) Evocarea unor astfel de scene ne întâmpină la tot pasul: „Imita, de pildă, pe bătrânul italian care cânta cu orga și din gură, cu glasul lui spart de 70 de ani și cu înecături în gât, melodii din *Trovatore*; pe generalul Fălcoianu mergând zdruncinat în tramvai și întretăindu-și vorbele în silabe; pe neamțul Franke, croitorul, condamnând într-o românească stricată coadele de la rochiile cucoanelor, care ridică praful pe străzi“ (N. Petrașcu); „avea o serie de schițe comice, cari nu se pot scrie, fiindcă tot hazul lor constă în intonare, care nu se poate da prin vorbe; de felul acestora erau de pildă: *Chirchiropolo fără bilet de tren, Grecu' vânzător de rahat cu diferite cumbenacii, Grecu' nervos*, cu care juca table la Câmpulung“ (I. Suchianu); „juca roluri de bulgari, turci, ardeleni, greci, moldoveni. Mima pe fiecare schimbând accentul și gestul. Erau deosebite făpturi simpatice, care reveneau des în povestiri, de fiecare dată în împrejurări diferite. Era ca un mare desenator care face schițe la nesfârșit“ (Ecaterina Logadi). Să nu omitem parodiile după diverși autori, desfășurate adesea oral, ca o altă întrupare a darului imitativ – Caragiale în rolul lui Bolintineanu, al lui Delavrancea, al lui Const. Mille: „E cald, e soare, e frumos! Vrăbiile ciripesc zgomotos, ciocârlia

se învârtește în albastrul nesfârșit al cerului, de sub pământul negru răsar timide fire de verdeață, iar în mine se aprinde, odată cu venirea zilelor de primăvară, dorul de luptă. Căci sânt un luptător și, dacă n-am triumfat, cel puțin am luptat..." (M. Sevastos)

Raportul dintre opera scrisă a lui Caragiale și compunerile lui vorbite merită a fi înțeles cum se cuvine. A deplânge „ireparabila pierdere pentru posteritate“ (Al. Vlahuță) a improvizărilor caragialești e un lucru cu totul firesc. A regreta că n-au fost înregistrate sau a vedea în ele o dezertare de la sarcina scrisului e în schimb o absurditate. Caragiale n-a fost totuși cruțat de reproșul lipsei de hărnicie, menit a-i produce o justă iritare: „Mai bine aș fi acuzat de necinste decât de lene.“ Scriitorul încerca, ce-i drept, o stare de tortură dinaintea hârtiei albe, cunoștea ca nimeni altul „les affres du style“. Diferența de ordin cantitativ dintre abundența manifestării orale și parcimonia scrisului său se explică însă altminteri, și într-un chip cât se poate de simplu: arta vorbită și cea scrisă sunt domenii distincte, izvorând în parte din aceeași înzestrare, dar supunându-se unor norme și exigențe deosebite. Caragiale nu „s-a cheltuit în literatură vorbită“ (formulare improprie, ivită din păcate sub condeii lui Paul Zarifopol), ci și-a cultivat prin exercițiul oral facultățile creatoare, efectuând totodată o economie și o selecție. Ceea ce nu se învrednicea de efortul transcrierii a fost relegat în domeniul efemerului. Din mulțimea nesfârșită de impresii și schițe prelabile, filtrele unui clasicism sever rețin lamura și esența. Dar nici în faza ultimă a procesului creator Caragiale nu părăsește instrumentele jocului verbal: „Compunând, construia dialogurile vorbind tare, zâmbea sau se-ncrunta“ (Luca I. Caragiale). Momentul e plin de emoție: începe spectacolul adresat eternității.

La ediția a II-a

Prima ediție a acestei antologii, apărută în 1972, a beneficiat de câteva recenzii, care i-au reliefat deopotrivă meritele și neajunsurile. Încercăm mai jos, cu ajutorul unor excerpte, să ilustrăm climatul receptării din urmă cu peste patru decenii.

„Ne apare în aceste pagini scriitorul stăpânit de nevoia imperioasă de a spune adevărul, creatorul care unea în personalitatea sa complexă pe plămuitorul de maximă exigență (cu sigure și fine antene în viață, pe care o cerceta în modul său personal), pe stilistul pătimăș, comparat adesea cu Flaubert și Benvenuto Cellini, pe inimitabilul om de spirit, pe povestitorul cu vervă fără pereche, pe inventivul parodist, pe iubitorul artelor, în special al muzicii și picturii. [...] Acestor prețioase mărturii li se adaugă altele referitoare la viața zbuciumată a scriitorului, care s-a crezut om fără noroc, la relația operă-viață, la discreția cu care își masca sentimentele, la sociabilitatea sa funciară, la natura sa schimbătoare. Amintirile contemporanilor săi propun deci o serie de prețioase repere pentru definirea profilului artistic și uman al marelui scriitor.“ (Iordan Datcu, „Amintiri despre Caragiale. Note de lector“, în *Flamura Prahovei*, 1972, nr. 6236)

„Notații exacte semnalează inadvertențele din mărturii, rectifică datări greșite, identifică textele reale la care fac aluzie confesiunile, sporind astfel gradul de autenticitate al relatărilor, chiar dacă restabilirea adevărului integral rămâne o proiecție ideală, dacă nu utopică. [...] Caragiale avea darul legendarului Proteu: își schimba imprevizibil comportamentul, trecea de la mina gravă la exuberanța jovială, de la sociabilitatea extremă la rezerva glacială. În pofida unor opinii copios vehiculate odinioară, Caragiale nu practica notația mizantropă a unui La Rochefoucauld sever, examinând dezabuzat ambianța. Percepția lui

era mai degrabă simpatetică.“ (Ioan Adam, „Amintiri despre Caragiale“, în *Scânteia*, 1972, nr. 9139)

În rubrica „rezerve“ se înscriu câteva notații percutante, care depășesc cazul specific spre a se ridica la nivelul generalizărilor. „Între spectacolul uman, așa de cuceritor, și spectacolul artei există totuși un hiatus pe care perspectiva biografică nu-l poate umple în nici un fel. Memorialiștii oricât de intimi n-au smuls și nici n-ar fi putut smulge fenomenului caragialian mai mult decât ne-a dezvăluit el însuși în operă. [...] Citim *Amintirile despre Caragiale* urmărind captivați spectacolul omului, dar cum anume viața s-a transformat în artă nu ne putem lămuri, pentru că nici un observator n-a putut contempla puntea care unește, dar care și desparte cele două lumi. Secretul îl deținea numai Caragiale, care știa că între ele similitudinea e numai aparentă.“ (Florin Mihăilescu, „Caragiale ca spectacol uman“, în *Viața românească*, 1972, nr. 6) „Dintre nenumăratele farse ale scriitorului, pe care memorialiștii săi se întrec să le relateze cu o plăcere cam puerilă, una singură le-a scăpat; întâmplător cea mai reușită: aceea de a nu li se fi dezvăluit. Citind volumul recent apărut, acel ceva esențial pe care-l căutam nu se lasă descoperit. Prin amintirile contemporanilor săi, autorul *Scrisorii pierdute* trece neexplicat, învăluit într-o familiaritate înșelătoare.“ (Valeriu Cristea, „Amintiri despre Caragiale“ în *Flacăra*, 1972, nr. 882)

Punctul final al dezbaterii l-a marcat, cu pondere și umor, decanul necontestat al exegezei caragialiene: „Cred că povestea lui Cincinat Pavelescu despre stricarea logodnei lui din cauza unei glume a lui Caragiale e de domeniul imaginației. Dar cine ar sta să distingă ce e adevăr și ce-i fabulă în amintirile din această antologie? Legenda l-a pândit pe Caragiale încă din timpul vieții lui și nu-l slăbește nici în eternitate.“ (Șerban Cioculescu, „Portretul lui Caragiale“, în *România literară*, 1972, nr. 7)

*

Precedată de clasicul *Tabel cronologic* întocmit de Șerban Cioculescu, actuala ediție se prezintă îmbogățită cu contribuția a cinci memorialiști (Ion Agârbiceanu, Marius Bunesco, C.I. Nottara, Radu D. Rosetti, Vintilă Russu Șirianu), corectează în note unele erori nesemnificate în versiunea precedentă și restabilește integritatea unor pasaje amputate anterior de cenzură. Bătrânele amintiri despre pururi tânărul Caragiale se așază astfel sub ochii unei noi generații de cititori, aptă să le acorde o nouă șansă de a trăi.

Ștefan Cazimir

Ion Agârbiceanu

CARAGIALE LA BLAJ

În vara anului 1911, s-a serbat la Blaj jubileul de 50 de ani al Astrei. Pentru sărbătorire s-a ales Blajul, pentru că, în 1911, aici erau cei mai mulți intelectuali români. Liceul avea un bogat muzeu numismatic și istoric – în care și câteva neprețuite table cerate, rămase de la Cipariu și cu satele din jur se putea aranja ușor și un convoi impunător de care alegorice.

Mai avea Blajul, atunci înjghebat, un cor mare mixt și o bună orchestră improvizată, amândouă sub conducerea compozitorului Iacob Mureșan, căruia i se dădea astfel întâiul prilej să execute marea lui compoziție muzicală: *Mănăstirea Argeșului*.

Prevăzându-se o mare aglomerație pentru zilele congresului, tinerii profesori au alergat zile în șir să afle cvartire pentru publicul ce va veni la serbări.

Din ziua când s-a anunțat că cu prilejul Congresului Astrei va zbura pentru întâia oară în Ardeal tânărul aviator Aurel Vlaicu, pe aeroplanul construit de el, s-a pornit o înfrigurare și o însuflețire în întreg Ardealul, încât aranjatorii localnici nu mai știau unde să afle cvartire prin satele din apropiere.

Și-au anunțat participarea și multe personalități culturale de peste Carpați, între care dramaturgul Caragiale și poetul Coșbuc. La Congres, vorbirea sau, cum i se spunea atunci, conferința

festivă avea să o țină poetul Octavian Goga, secretarul literar al Astrei.

Intellectualii ardeleni erau îndrăgostiți de poeziile lui Coșbuc și cunoșteau și *Năpasta* lui Caragiale, pe care a jucat-o o trupă a Teatrului Național din București, în frunte cu Zaharia Bârsan, prin orașele ardelenesti. Erau destui care citiseră și schițele, unele telegrafice, aproape toate în formă dramatică, ale marelui satiric.

Dar pe el nu-l cunoșteau decât foarte puțini, cei care mai trecuseră uneori Carpații. Așa că lumea venită la Congres era foarte dornică să-l vadă pe Caragiale. Dar cei mai mulți n-au avut noroc să-l vadă. La deschiderea Congresului cred că era și el undeva prin mulțime, dar nu era cine să-l arate celor ce nu-l cunoșteau. De altfel – n-aș putea spune cu siguranță dacă va fi fost prezent – judecând după lipsa lui de la alte ședințe festive.

Deși nu l-am putut observa, sânt sigur că a fost prezent la reprezentarea *Mănăstirii Argeșului* de Iacob Mureșan, pe care îl aprecia elogios, cum mi-au spus mai mulți tineri profesori care îi constituiau o suită zilnică, însoțindu-l pretutindeni.

De altfel, nici această suită nu prea avea de lucru cu dramaturgul nostru. Două erau locurile unde-i plăcea lui Caragiale să poposească. Să poposească? Nu! Unde rămânea cu ceasurile: grădina umbroasă a seminarului teologic și un pavilion de vară la marginea satului Veza, pe care îl despărțea de Blaj numai podul vechi de lemn de pe Târnava Mare. Era umbră și răcoare și în pavilionul acela și vin tot așa de bun ca și din pivnița seminarului teologic. Era același vin pe care însoțitorii lui îl duceau cu o damigeană pântecoasă, traversând piața însorită a Blajului, către podul Târnavei.

Caragiale se purta pe căldurile acelea numai în cămașă. Era o ținută neobișnuită în Blaj și multă lume se oprea să privească grupul ce pornea către pavilionul din Veza.

— Cine să fie cel în cămașă? se întrebau blăjenii și oaspeții sosiți la Congres.

— Spun că ar fi Caragiale!

— Care? Scriitorul din București?

— Da, așa spun, că ar fi el.

— Care a scris *Năpasta*?

— Care altul!

— Și uite-i, domnule, cum se duc cu damigeana după ei!

— Unde o duc?

— Se spune că la pavilionul din Veza!

— Și ieri i-am văzut!

— În toate după-amiezile merg acolo, că-i răcoare bună, doar la spatele pavilionului lui Achim e păduricea Bercul și ține răcoare.

Trecătorii se opreau în drum și se uitau după grupul acela.

— Spun că ăla în cămașă e Caragiale!

— Se poate! Nu l-am cunoscut până acum, la adunare nu l-am văzut.

— Păi cum să-l vezi? Acolo nu vine în cămașă, ci îmbrăcat ca oamenii.

— Dumneata l-ai văzut la vreo ședință?

— Nu pot spune, nu-mi aduc aminte.

Cine l-a cunoscut pe Caragiale la Blaj cred că l-a văzut sau traversând piața cu suita sa personală sau în grădina seminarului, ori în pavilionul lui Achim din Veza.

Aflându-se în aceste două locuri la o masă lungă cu însoțitorii săi intelectuali, nu trecea mult și se făcea o roată de curioși în jurul mesei.

Și ascultau, ascultau, ascultau.

Vorbea aproape numai Caragiale și în atâtea domenii diferite și cu o ușurință nemaipomenită și totuși atât de clar și categoric, încât părea că vorbește numai în sentințe și aprecieri care nu sufereau nici o contradicere.

De la un tânăr profesor din suita sa am auzit această concluzie: „Dacă aş fi fost un stenograf perfect, aş fi putut prinde material pentru câteva volume de literatură pline de-o vervă îndrăcită!“

Altul mi-a spus:

— Închipuie-ţi, Caragiale nu recunoaşte că el ar fi un satiric îndrăcit, ci un *sentimental*.

— El, sentimental?

Şi apoi, alta! Ştiţi, după părerea lui, cine e cel mai mare scriitor din lume?

— Homer?

— Ei, aş!

— Dante?

— Nici poveste. Cel mai mare scriitor din literatura universală este autorul lui *Robinson Crusoe*.

— Daniel Defoe?

— Da, el!

— Şi cu ce dovedeşte?

— Robinson nu se sperie singur în insula lui, decât când *descoperă urmă de picior omenesc*. Zice că marele duşman al omului e singur omul şi acest adevăr l-a pus pe hârtie cel dintâi, dintre scriitori, Daniel Defoe.

Câmpia Libertăţii n-a mai văzut de la adunarea din 1848 atâta lume ca în ziua zborului lui Aurel Vlaicu.

Era o mare de capete cât vedeai cu ochiul şi, sosit între cei din urmă, oricât ai fi dat din coate, nu puteai străbate mai mult de trei patru paşi. Era umăr în umăr.

O agitaţie uriaşă îi cuprinsese pe toţi şi toate privirile erau îndreptate spre cer. Un murmur surd trecea peste marea de capete.

Nu ştiu cum, în marea strâmtoare, tot înghesuindu-mă am ajuns lângă Caragiale. De data aceasta nici unul dintre însoţitorii lui nu mai era lângă el.

Cuprins

Prefață 5

Tabel cronologic 15

AMINTIRI DESPRE CARAGIALE

ION AGÂRBICEANU

Caragiale la Blaj 33

ARCHIBALD

Regulamentul Teatrului Național 38

PAUL BUJOR

Câteva amintiri de[spre] I.L. Caragiale 44

MARIUS BUNESCU

Caragiale la München 54

LUCA I. CARAGIALE

Amintiri despre Caragiale 58

AL. DAVILA

Un studiu critic 65

BARBU DELAVRANCEA

Iașii și banchetul junimiștilor 70

CELLA DELAVRANCEA

Câteva amintiri despre Caragiale 74

VICTOR EFTIMIU

La moartea lui Caragiale 80 Amintiri despre Caragiale 82

GALA GALACTION	
Cum l-am supărat pe Caragiale	85
IOAN D. GHEREA	
I.L. Caragiale	88
OCTAVIAN GOGA	
A murit Caragiale...	100
DIMITRIE GUSTI	
Câteva amintiri despre Caragiale	107
G. IBRĂILEANU	
I.L. Caragiale	116
ȘT.O. IOSIF	
Cum scrie Caragiale	118
IOAN I. LIVESCU	
Artiștii străini. Caragiale despre Novelli	122
ECATERINA LOGADI	
Din amintirile mele despre tata	125
C.I. NOTTARA	
Ion Luca Caragiale	149
CINCINAT PAVELESCU	
Amintiri literare	154
HORIA PETRA-PETRESCU	
Ion Luca Caragiale intim	164
N. PETRAȘCU	
Biografia mea	171
RADU D. ROSETTI	
Despre Caragiale	174
VINTILĂ RUSSU ȘIRIANU	
Caragiale... actor!	180
M. SEVASTOS	
I.L. Caragiale printre scriitori	190

ION SLAVICI

I.L. Caragiali 199 Eminescu și Caragiali 208 Eminescu și Caragiali.
Felul lor de a concepe viața 212

D.I. SUCHIANU

Întâmplări cu I.L. Caragiale 214

ION SUCHIANU

Năpasta 218 Un prânz la Poiana Țapului 220 Colaboratorii lui
Caragiale 223

A. TOMA

Caragiale – așa cum l-am cunoscut 228

V.A. URECHIA

Sub semnul ironiei 242 Umor și spirit 244 Cumpănire 246
Nouăzeci și nouă 247 Vizită la Tiergarten 250 O lecție de
compunere cu dl Caragiale 252

AL. VLAHUȚĂ

Caragiale 257 Cultul amintirilor 261

PAUL ZARIFOPOL

Caragiale, pe scurt 262

Tabla autorilor 287